

ЛІТНЯ КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ ЧЕРКАСЬКОГО РАЙОНУ СЕРЕДИНИ ХХ ст. – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ ст.

Єлизавета Даценко

SUMMER CALENDAR RITUALS OF UKRAINIANS IN THE CHERKASY REGION (MID-20th – FIRST QUARTER OF THE 21st CENTURY)

Yelyzaveta Datsenko

Relevance. *The article explores the summer calendar rituals of Ukrainians in the Cherkasy region (the villages of Mliiv, Teklyne, and Balakleia) from the mid-20th to the first quarter of the 21st century. It analyzes the regional specificity of summer cycle celebrations (Trinity, Ivan Kupala, Saints Peter and Paul, Makovii, and Spas holidays), contemporary trends in their observance among youth, as well as local residents' attitudes toward the transition to the Revised Julian calendar.*

The methodology is based on field ethnographic research: author-conducted interviews and surveys of local residents, primarily older women and adolescents. The collected materials made it possible to trace the peculiarities of festive practices and their transformation under the influence of Soviet policy and modern socio-cultural changes.

The results demonstrate the preservation of a significant part of traditions with pre-Christian elements (in particular, the ritual of klechannia on Trinity, wreath weaving and jumping over fire on Ivan Kupala), as well as the agrarian symbolism of the holidays of Saints Peter and Paul, Makovii, and Spas. At the same time, there is a partial loss of ritual functionality and a symbolic reduction of practices. The transition to the Revised Julian calendar is perceived ambivalently: the older generation sees it as a cultural barrier, while young people mostly distance themselves from active participation.

The conclusions emphasize the importance of supporting and promoting the traditional culture of Cherkasy region as a factor in shaping local identity. The study also opens the prospect for further analysis of other seasonal cycles of calendar rituals in the context of modern transformations.

Keywords: *calendar rituals, Ukrainian traditional culture, Central Dnipro region, Cherkasy region, summer festive cycle, Makovii, Trinity, Ivan Kupala, Saints Peter and Paul, calendar.*

Черкаська область, розташована в центральній частині України, є регіоном значного історичного та культурного значення. Територія сучасної Черкащини була ареною важливих історичних подій, що справили вирішальний вплив на формування української національної самосвідомості, зокрема таких як Гайдамацький рух та Коліївщина (1768 р.). Ці соціальні виступи, що охопили Правобережну Україну у XVIII столітті, стали важливими маркерами національно-визвольної боротьби українського народу.

Регіон характеризується також вагомим внеском у розвиток національної культури та суспільно-політичної думки. З Черкащиною пов'язані імена таких визначних особистостей української історії та культури, як Т. Г. Шевченко, І. С. Нечуй-Левицький, М. О. Максимович та інші діячі, чия творча та наукова спадщина стала невід'ємною частиною українського культурного надбання.

Незважаючи на суттєву історико-культурну значущість регіону, сучасний стан його дослідження та популяризації демонструє низку проблемних аспектів. Зокрема, спостерігається відносно низький рівень туристичної привабливості Черкащини, що пояснюється недостатнім розвитком інфраструктури та відсутністю системного підходу до презентації культурного спадку регіону. Це призводить до парадоксальної ситуації, коли територія з надзвичайно високим історико-культурним потенціалом залишається маловідомою для широкого загалу.

Крім окреслених, на нашу думку, є ще дві значні причини такої відсутності уваги до регіону Черкащини і у науковців, і в українців загалом.

Перша причина – історичний аспект радянської політики та її вплив на культурну спадщину України і Черкащини зокрема

Культурна спадщина Черкащини зазнала масштабних втрат унаслідок радянської політики, спрямованої на уніфікацію культури та знищення регіональної ідентичності. Колективізація, Голодомор, антирелігійні кампанії, репресії проти інтелігенції, русифікація, затоплення історичних територій під Кременчуцьким водосховищем і ідеологічний тиск на науку призвели до руйнування традиційного способу життя, знищення пам'яток, артефактів і культурних практик. Усе це призвело до розриву культурної тяглості, втрати унікальної спадщини та зменшення її ролі в сучасній культурній свідомості регіону.

Друга причина – враховуючи, що як адміністративна одиниця Черкаська область виникла у 1954 році, усі дослідження, які стосувалися цих земель стосувалися культури та обрядовості ширше етнографічного регіону, до якого входили землі Черкащини. З етнографічної точки зору територія сучасної Черкащини входила переважно до більш широкого історико-етнографічного регіону Середньої Наддніпрянщини (або Центральної України). Цей регіон включав землі вздовж середньої течії Дніпра та його приток.

Особливості територіального розташування Черкащини:

1. Основна частина території області належить до Середньої Наддніпрянщини, яка вважається центральним історико-етнографічним регіоном України;
2. Західні райони мають деякі риси, спільні з Поділлям;
3. Східні землі мають певні культурні зв'язки з Полтавщиною.

Серед етнографів та істориків немає єдиної думки щодо статусу Черкащини як окремого історико-етнографічного регіону. Більшість науковців розглядають її як частину Середньої Наддніпрянщини з певними локальними особливостями, але без чітких відмінностей, які б дозволили виокремити особливості локальної культури та обрядовості Черкащини.

Аналіз наявної наукової літератури з теми демонструє також певні методологічні та тематичні обмеження у вивченні регіону Черкащини. Історична приналежність земель Черкащини до Полтавського та Київського регіонів так само вплинула на відчутність виокремлення локальних особливостей обрядовості населення. Особливо відчутним це було у працях радянського періоду, де Черкащина як окремий регіон майже не була досліджена, а переважно згадувалася лише в контексті етнографічного регіону Середньої Наддніпрянщини, без належної уваги до локальних особливостей матеріальної та духовної культури. Такий підхід до досліджень не враховував специфіки місцевих культурних практик та традицій, що призводило до спрощеного розуміння регіональної своєрідності.

Актуальність теми дослідження зумовлена браком наукових доробків необхідністю всебічного вивчення, документування та збереження нематеріальної культурної спадщини українців Черкаського району в умовах війни, та швидкої трансформації традиційного способу життя сільських громад. Фіксація, аналіз та інтерпретація обрядових практик літнього циклу в конкретному локальному вимірі дозволяє простежити динаміку змін традиційної культури, виявити архаїчні елементи, а також з'ясувати механізми передачі культурного досвіду між поколіннями.

Літній цикл календарних обрядів, пов'язаний з періодом найбільшої сільськогосподарської активності, демонструє надзвичайне багатство та різноманітність звичаїв, вірувань і ритуальних дій, спрямованих на забезпечення родючості, захисту врожаю та добробуту громади.

Основу джерельної бази дослідження складають авторські опитування жителів сіл Мліїв, Теклине та Балаклея, проведені в березні 2025 року, а також анкетування молоді м. Сміла, с. Мала Яблунівка, с. Білозір'я та с. Плоске, Черкаського району. Під час опитування ми прагнули дослідити локальну обрядовість літнього циклу, значення, традиції та особливості святкування Трійці, Івана Купала, Петра і Павла, Маковія та Спасу. Респондентками було обрано жінок, віком 62, 71, 72 та 76 років (5 респонденток), а також дівчат 12–17 років (80 респонденток опитано методом анкетування). Вибір опитування жінок та дівчат пов'язаний в першу чергу з тим, що підготовка та святкування обраних у дослідженні свят, а також значення цих свят як для традиційного так і для сучасного суспільства переважно стосувалося саме жінок.

У вже наявних етнологічних працях є достатньо інформації про літню календарну обрядовість Середньої Наддніпрянщини, проте саме Черкаський район мало досліджений. Саме тому особлива увага в роботі приділена працям Агатангела Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина: з погляду етнографічного та діалектологічного» (Кримський 2009), а також

сучасній праці дослідників Чебанюк О. Ю., Гуменюк О. Г. «Народний календар Богуславщини» (Народний календар Богуславщини 2024), оскільки вони є найбільш вичерпним джерелом з актуальної для цього дослідження теми. Варто зазначити, що дослідження Аг. Кримського охоплює період столітньої давнини – кінець XIX ст. – перша чверть XX ст., на протилежному боці праці Чебанюк О. Ю., Гуменюк О. Г. «Народний календар Богуславщини», у якій досліджується приблизно той же період, який цікавить і нас у цій статті – середина XX ст.

У цій статті поставлено такі цілі:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми календарної обрядовості на Черкащині (Черкаський район) та дослідити джерельну базу з теми;
- проаналізувати регіональну специфіку значення, вірувань та обрядовості свят літнього циклу – Трійця, Івана Купала, Петра і Павла та Маковія для жителів Правобережної Черкащини (Черкаського та мин. Городищенського р-нів);
- дослідити ставлення місцевих жителів сіл до переходу на новоюліанський календар в контексті святкування літніх свят;
- дослідити сучасний стан святкування Івана Купала та мотивацію молоді Черкащини (Смілянського та Городищенського р-нів) святкування Івана Купала.

Дослідження календарної обрядовості українців має багату етнографічну традицію, що охоплює різні періоди та методологічні підходи до вивчення народної культури. Літній цикл календарних обрядів Наддніпрянської України, з його багатим ритуальним комплексом, здавна привертала увагу етнографів, фольклористів та культурологів, відображаючи синкретичний характер народного світогляду через поєднання архаїчних язичницьких вірувань з християнськими традиціями.

Дослідження літнього циклу календарних обрядів українців має тривалу традицію, що охоплює кілька етапів – від романтизованої фіксації у XIX столітті до сучасних міждисциплінарних підходів. Перші етнографічні студії Зоріана Доленги-Ходаковського (Донега-Ходаковський 1991), Михайла Максимовича (Максимович 2002), Якова Головацького (Головацький 1995) та Олександра Потебні (Потебня 2001) заклали основу для подальшої науки: вони описували купальські, петрівчанські й жнивні обряди, звертали увагу на архаїчну символіку та регіональні особливості. Важливими джерелами стали «Труди експедиції» Павла Чубинського (Чубинський 2004) та етнографічні записи Бориса Грінченка (Грінченко 1996). Унікальний внесок зробив Агатангел Кримський, який у праці про Звенигородщину детально описав літні обряди й пов'язані з ними вірування (Кримський 2009, с. 178–203).

У радянський період, попри ідеологічні обмеження, активно накопичувався матеріал і розвивалася методологія. Климент Квітка (Квітка 1990) та Філарет Колесса (Колесса 1990) аналізували музичний супровід обрядів, а колективна монографія під редакцією Максима Рильського (Українська народна поетична творчість 1956) 1958 року систематизувала календарно-обрядовий фольклор. У діаспорі Іван Огієнко наголошував на дохристиянських елементах купальської традиції (Огієнко 1192, с. 287–299).

Після здобуття незалежності України з'явилися нові підходи: Валентина Борисенко (Борисенко 2000) досліджувала трансформацію літніх обрядів у XX столітті, Сергій Макарчук (Макарчук 2012) виокремив регіональні особливості, Мирослав Попович (Попович 1998) і Марина Гримич (Гримич 2000) аналізували їх у контексті світоглядних структур. Комплексний аналіз літньої обрядовості Наддніпрянщини здійснила Галина Скрипник у праці «Народні знання, світоглядні уявлення, вірування, народне мистецтво» (2006), де дослідниця розглядає обряди в контексті традиційної системи знань та вірувань (Скрипник 2006, с. 112–156).

Особливо цінним для нашого дослідження є нещодавня праця Олени Чебанюк та Олени Гуменюк «Народний календар Богуславщини» (Чебанюк, Гуменюк 2024), створена в межах проєкту «Життя українців. Народний календар Богуславщини». Це дослідження представляє особливий інтерес, оскільки зосереджується на локальних варіантах календарних обрядів Богуславщини – одного з важливих осередків традиційної культури Наддніпрянщини. Авторки не лише фіксують сучасний стан збереженості обрядів, але й простежують їх трансформацію протягом XX – початку XXI століття на основі архівних матеріалів, експедиційних записів та інтерв'ю з місцевими мешканцями (Чебанюк, Гуменюк 2024, с. 8–12).

Таким чином, історіографія демонструє еволюцію від збирання емпіричного матеріалу до комплексного аналізу. Якщо у XIX столітті домінувала романтизація та фіксація, то радянська доба позначилася систематизацією і музикознавчим аналізом, а сучасні дослідження відзначаються міждисциплінарністю й увагою до локальної специфіки. Водночас недостатньо опрацьованими залишаються окремі субрегіони Черкащини, що потребує подальших студій.

Календарна обрядовість літнього циклу Черкаського району є важливим пластом традиційної культури, що поєднує дохристиянські елементи з християнськими святами та тісно пов'язана з аграрним життям населення. Серед основних свят вирізняються Зелені свята, Івана Купала, Петра й Павла, Маковія та Спаси.

Ґрунтовне дослідження цієї тематики представлене у вже згаданій етнографічній праці Агатагела Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного», де автор детально описує особливості святкування літніх календарних обрядів на території Черкащини (Кримський 2009).

Згідно з Аг. Кримським можна виділити такі свята літнього календарного циклу, які характерні для досліджуваного регіону: починається цикл із Зелених свят (Трійці), які відзначаються на п'ятдесятій день після Великодня і супроводжуються обрядом «кличання» осель (Кримський 2009). «По церковному Зелені свята зветься «День святої Трійці» (неділя) та «День святого Духа» (понеділок) (Кримський 2009, с. 351).

Для клечання на Черкащині використовували дуб, липу, клен, а також м'яту, чебрець, любисток. На воротах вішали осика, щоб злі духи не заходили (Розумович, 2025). Рослини не лише захищали від «злих духів», а й застосовувались у побуті та лікуванні. Okремо відзначалися русальні вірування: на «русалчин тиждень» мешканці приносили відкупи, аби русалки не шкодили людям, а дівчата здійснювали обряди «проводів русалок», що відображали уявлення про зв'язок живих і померлих.

Особливу увагу приділяли розміщенню клечання. Прикрашали хату, подвір'я, а також вішали рослини за образи: *«Прикрашаю вхідну браму, де двір, а в хаті... прикрашаю, ставлю у веранді там оце збоку де тюль до віконця – осика і м'ята обов'язково, тоді ставлю одну чи дві гілочки цього клена, а тоді за ікони, за образи повішу туди клена, осики»* (Бурлака 2025). Кличання розміщували в кожній кімнаті оселі, що підкреслює його важливість у народних віруваннях. Як зазначає інформаторка Параскева Дмитрівна: *«І прикрасила, і це ще пахне, так красиво в кімнаті»* (Бурлака 2025).

Свято Івана Купала мало особливу роль у літньому циклі. Воно поєднувало плетіння та пускання вінків, збирання лікувальних трав, стрибки через вогонь, колективні гуляння й частування. У селі Балаклея побутувала традиція випікання трьох хлібів, які освячували й зберігали як оберіг. Попри застереження церкви щодо «язичницького» характеру, обряди продовжували активно виконуватися (Боговик 2025). Трави, які використовували для клечання мали не лише обрядовий характер, але і практичний. Одна з респонденток зазначила, що розкладені по кутах трави використовували у побуті для миття волосся (любисток), заварювання чаїв (чебрець, м'ята, меліса, липа) та заварювання лікувальних компресів (дуб, осика) (Мироненко, 2025).

На Петра й Павла традиційно починалися жнива. Символічні зажинки передбачали особливе ставлення до перших колосків: їх залишали на полі або зберігали вдома як оберіг. Це свято також пов'язували з початком збору цибулі й часнику. Респондентка з с. Мліїв також зазначала, що на Петра і Павла у них в селі починалися жнива: *«... до Петра і Павла в нас же жнива. Жнива починалися у липні, десь 12–15 числа Петра і Павла. Після цього косили пшеницю»* (Бурлака 2025).

Маковія та Спаси відзначали завершення літнього циклу. На Маковія основою обрядовості було освячення маку та рослин. Готували пучки, або букети з рослин, ще називали їх «маковійчики», освячували їх у церкві та зберігали вдома як оберіг, а також пекли шулики – обрядові коржі з маком. Освячені трави й мак мали магічне значення, їх використовували для збереження здоров'я й добробуту. Одна з респонденток поділилася про ще одне використання маку як магічного атрибуту. Якщо в хаті були померлі родичі, які «турбували» живих – снилися, або ще у якийсь спосіб, то посвячений мак розсипали в хаті (особливо між дверима та вікнами, як місцем переходу з хати на вулицю) і таким чином не пускали покійника до цього світу. (Олійник, 2025).

За матеріалами польових досліджень, проведених у селі Мліїв, Теклине та Балаклея, підготовка до Маковія починалася звечора, коли збирали лікарські рослини для букета, який називали «маковійчик»: *«Я ходила до церкви тоді, брала квіти, а звечора збирала лікарські рослини, наприклад, у пучечок складаю ромашка, пелюстки волошки, тоді м'ята, меліса-серце, любисток-якщо є. Оце все в букетик скласти. Тоді можна покласти звіробой, батіг (листочки серце лікують)»* (Бурлака 2025).

Особливу увагу приділяли включенню до букета маківки, які в радянський період доводилося вирощувати потайки: *«Тоді маківки забороняли, шо не було маку ніде, то треба було десь садить у кукурузі, або десь ті маківки, щоб вирізати і покласти в букет собі»* (Бурлака 2025).

З букетом та свічкою йшли до церкви для освячення. Після повернення додому готували обрядову їжу – шулики – коржі з маком: «*А тоді принести додому, а зранку як встаю, то печу такого прісного коржа. То я тоді ламаю коржа, запарюю у макітрі полив'яний мак, мну той мак, розвожу водичкою кип'ячою, додаю цукру, ламається корж і коржі з маком*» (Бурлака 2025).

Яблучний Спас позначав благословення нового врожаю, тому до освячення плоди не вживали. У середині ХХ століття, під впливом радянської політики, традиції зазнавали трансформацій: мак вирощували потайки, а календарні знання спрощувалися, проте основні обряди продовжували жити у родинному побуті.

Таким чином, літні свята на Черкащині середини ХХ століття демонструють поєднання глибинної архаїки та нових культурних нашарувань. Попри ідеологічний тиск, мешканці зберігали основні ритуали, що виконували важливу функцію підтримання зв'язку поколінь, аграрного ритму життя та локальної ідентичності.

Перехід на новоюліанський календар, остаточно затверджений ПЦУ 27 липня 2023 року, став важливим кроком у відході від російської церковної традиції та наближенні до європейських практик. Новоюліанський календар збігається з григоріанським у фіксованих датах свят, проте зберігає православну систему визначення Пасхи за олександрійською пасхалією, що зумовлює відмінності у датах Великодня та пов'язаних із ним свят. Так, у 2024 році Великдень за григоріанським календарем відзначали 31 березня, тоді як за новоюліанським і юліанським – 5 травня. Відповідно зміщуються Вознесіння, Трійця, початок і завершення постів.

Ставлення опитаних жителів Черкаського району до переходу виявилось різним. Для старшого покоління звичка святкувати у певні дні, усталена ще з дитинства, стала серйозною психологічною перешкодою. Опитані мешканці Млієва, Теклиного та Балаклеї зазначали, що «важко звикнути» й доводиться постійно звірятися з друкованими календарями. Водночас частина респондентів сприйняла зміну спокійно, пояснюючи це тим, що вони й раніше орієнтувалися на сучасні календарі й легко пристосувалися до нового порядку. Загалом адаптація відбувається поступово, а головні труднощі полягають саме у когнітивних аспектах – зміні багаторічних звичок. Важливо, що цей перехід символізує не лише корекцію церковного літочислення, а й ширший цивілізаційний вибір, закріплений у сфері культури та релігії.

Водночас сучасна молодь на Черкащині демонструє амбівалентне ставлення до традиційних свят, зокрема Івана Купала. За результатами онлайн-опитування серед дівчат 12–17 років у місті Сміла та сусідніх селах, 68,8% добре знають про свято, лише 1,2% ніколи не чули. У їхній свідомості воно асоціюється з традиційними атрибутами – плетінням вінків, стрибками через вогонь, пошуком цвіту папороті та ворожіннями. Багато респонденток підкреслюють містичність ночі Купала, вбачаючи у ній «двері в інший світ».

Проте практична участь у святкуванні обмежена. Лише 13,8% опитаних відзначають його щороку, тоді як 34% не святкують через відсутність компанії, 23,8% – через відсутність заходів у їхніх громадах, а 17,5% зізналися, що свято їм просто не цікаве. Додатковими факторами є війна, заборони батьків і загальне зниження значущості традиційних свят у сучасному побуті. Водночас 33,8% респонденток вважають Купала важливим для молоді, а ще 58,8% – важливим, але не для всіх.

Таким чином, у сучасних умовах спостерігається парадокс: молодь добре знає символіку та зміст свята, проте рідко бере участь у його відтворенні. Це свідчить про поступову втрату традиційної практики при одночасному збереженні культурної пам'яті про її значення. Перехід на новий календар і ставлення молоді до Купала відображають ширші процеси трансформації обрядовості: традиції поступово змінюють свій статус – від обов'язкових практик до культурних маркерів, що осмислюються радше як елемент ідентичності, ніж як реальна щорічна дія.

У статті було досліджено календарну обрядовість літнього циклу жителів сіл Мліїв, Теклине та Балаклея Черкаського району Черкаської області, а також проаналізувати сучасний стан та мотивацію святкування Івана Купала серед молоді Черкаського району. Вдалося зафіксувати систему вірувань, обрядовості та значення свят Трійці, Івана Купала, Петра і Павла, Маковія та Спасу для жителів Черкаського району, визначити складність переходу місцевих жителів на новоюліанський календар.

Тема календарної-обрядовості Черкащини потребує подальшого дослідження, тож у подальших наукових роботах авторка планує вивчати цю тему глибше та приділити увагу іншим циклам – зимовому, осінньому та весняному, аби цілісно дослідити цю тему.

Список джерел та літератури

- БАЛУШОК, В. О., 1998, Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк: М. П. Коць.
- БОГОВИК Людмила Вікторівна, 2025, 1963 р. н., народилася та проживає в с. Теклине, Черкаський район, Черкаська область. Записано Є. Даценко 24.03.25.
- БОРИСЕНКО, В. К., 2000, Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. Київ: Унісерв.
- БУРЛАКА Параскева Дмитрівна, 2025, 1949 р. н., с. Мліїв, Черкаський район, Черкаська область. народилася та все життя проживала в с. Мліїв, з 2024 року зараз проживає в м. Чернігові. Записано Є. Даценко 18.03.25.
- ВОРОПАЙ, О., 1993, Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Оберіг.
- ГОЛОВАЦЬКИЙ, Я., 1995, Народні пісні Галицької та Угорської Русі. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка.
- ГРИМИЧ, М. В., 2000, Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. Київ: Віпол.
- ГРІНЧЕНКО, Б. Д., 1996, Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях. Чернігів: Деснянська правда.
- ДОЛЕНГА-ХОДАКОВСЬКИЙ, З., 1991, Про дохристиянське слов'янство. Пер. з пол. О. Радиш. Київ: Основи.
- ІВАННІКОВА, Л. В., 2008, Фольклористика Півдня України в контексті національного відродження XIX – початку XX століть. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.
- КВІТКА, К., 1990, Українські народні мелодії. Київ: Наукова думка.
- КОЛЕССА, Ф., 1938, Українська усна словесність. Київ-Львів: Державне видавництво України.
- КОЛЕССА, Ф., 2005, Українська усна словесність. Львів: Інститут народознавства НАН України.
- КРАВЧЕНКО, В., 2009, Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших недалеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. Житомир: Полісся.
- КРИМСЬКИЙ, А. Ю., 2009, Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. Авт. передм. А. Ю. Чабан. Черкаси: Вертикаль, видавець ПП Кандич С. Г.
- МАКАРЧУК, С. А., 2012, Історико-етнографічні райони України. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка.
- МАКСИМОВИЧ, М., 2002, Дні та місяці українського селянина. Київ: Обереги.
- МИРОНЕНКО Ольга Нечипорівна, 2025, 1950 р. н., народилася та проживає в с. Орловець (сусіднє з Теклиним і Балаклеєю). Записано Є. Даценко 24.03.25.
- МУШКЕТИК, Л. Г., 2017, Сучасний стан збереження і трансформації елементів традиційної культури на Закарпатті. Народна творчість та етнологія. № 3. 67–89.
- ОГІЄНКО, І. (митрополит Іларіон), 1992, Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Київ: Довіра.
- ОЛІЙНИК Наталія Іванівна, 2025, 1954 р. н., с. Теклине Черкаського р-ну Черкаської області від (1954 р. н.) народилася та все життя проживає в с. Теклине. Записано Є. Даценко 25.03.25.
- ПОПОВИЧ, М. В., 1998, Нарис історії культури України. Київ: АртЕк.
- ПОПОВИЧ, М. В., 2015, Червоне і чорне: 400 років української трагічної історії. Київ: Критика.
- ПОТЕБНЯ, О. О., 2001, Про міфічне значення деяких обрядів і повір'їв. Харків: Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
- РОЗУМОВИЧ Валентина Петрівна, 2025, 1949 р. н., народилася та проживає в с. Теклине, Черкаського району, Черкаської області. Записано Є. Даценко 24.03.25.
- СКРИПНИК, Г. А., 2006, Народні знання, світоглядні уявлення, вірування, народне мистецтво. Історія української культури: у 5 томах. Т. 4. Кн. 1. Київ: Наукова думка. 112–167.
- СКУРАТІВСЬКИЙ, В. Т., 2003, Український народний календар. Київ: Техніка.
- УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ: підручник для студентів філологічних факультетів, 1965, ред. акад. М. Т. Рильський. Київ: Р. Ш.
- ЧЕБАНЮК, О. Ю., ГУМЕНЮК, О. Г., 2024, Народний календар Богуславщини. У межах проєкту «Життя українців. Народний календар Богуславщини». Богуслав.
- ЧУБИНСЬКИЙ, П. П., 2004, Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Т. 3: Народный дневник. Київ: Редакція загальнопедагогічних газет.

References

- BALUSHOK, V. O., 1998, Obriady initsiatsii ukrainsiv ta davnikh slovia [Initiation rites of Ukrainians and ancient Slavs]. Lviv; Niu-York: M. P. Kots. [In Ukrainian].
- BOHOVYK Liudmyla Viktorivna, 2025, b. 1963, born and resides in the village of Teklyne, Cherkasy District, Cherkasy Region. Recorded by Datsenko Ye. on March 24, 2025. [In Ukrainian].
- BORYSENKO, V. K., 2000, Tradytsii i zhyttiedialnist etnosu: na materialakh sviatkovo-obriadovoi kultury ukrainsiv [Traditions and vital activity of the ethnos: on the materials of festive and ritual culture of Ukrainians]. Kyiv: Uniserv. [In Ukrainian].
- BURLAKA Paraskeva Dmytrivna, 2025, b. 1949, village of Mliiv, Cherkasy District, Cherkasy Region. Born and lived all her life in Mliiv; currently resides in Chernihiv since 2024. Recorded by Datsenko Ye. on March 18, 2025. [In Ukrainian].
- CHEBANIUK, O. Yu., HUMENIUK, O. H., 2024, Narodnyi kalendar Bohuslavshchyny [Folk calendar of the Bohuslav region]. U mezhakh proiektu «Zhyttia ukrainsiv. Narodnyi kalendar Bohuslavshchyny». Bohuslav. [In Ukrainian].
- CHUBYNSKYI, P. P., 2004, Trudy etnograficheskoi-statisticheskoi ekspeditsii v Zapadno-Russkij kraj. T. 3: Narodnyi dnevnik [Works of the ethnographic-statistical expedition to the West-Russian region. Vol. 3: Folk diary]. Kyiv: Redaktsiia zahalnopedahohichnykh hazet. [In Russian/Ukrainian].
- DOLENHA-KHODAKOVSKYI, Z., 1991, Pro dokhrystyianske slovia [About pre-Christian Slavs]. Per. z pol. O. Radysh. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- HOLOVATSKYI, Ya., 1995, Narodni pisni Halytskoi ta Uhorskoi Rusi [Folk songs of Galician and Hungarian Rus]. Lviv: Naukove tovarystvo im. Shevchenka. [In Ukrainian].
- HRINCHENKO, B. D., 1996, Etnohrafichni materialy, zibrani v Chernihivskii i susidnykh z neiu huberniiakh [Ethnographic materials collected in Chernihiv and neighboring provinces]. Chernihiv: Desnianska pravda. [In Ukrainian].
- HRYMYCH, M. V., 2000, Tradytsiinyi svitohliad ta etnopsykholohichni konstanty ukrainsiv [Traditional worldview and ethnopsychological constants of Ukrainians]. Kyiv: Vipol. [In Ukrainian].
- IVANNIKOVA, L. V., 2008, Folklorystyka Pivdnia Ukrainy v konteksti natsionalnoho vidrozhennia XIX – pochatku XX stolit [Folklore studies of Southern Ukraine in the context of national revival of the XIX – early XX centuries]. Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- KOLESSA, F., 1938, Ukrainska usna slovesnist [Ukrainian oral literature]. Kyiv-Lviv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. [In Ukrainian].
- KOLESSA, F., 2005, Ukrainska usna slovesnist [Ukrainian oral literature]. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- KRAVCHENKO, V., 2009, Zvychai v seli Zabricci ta po deiakykh inshykh nedalekykh vid tsoho sela mistsevoistiakh Zhytomyrskoho povitu na Volyni [Customs in the village of Zabricchia and in some other localities not far from this village of Zhytomyr district in Volyn]. Zhytomyr: Polissia. [In Ukrainian].
- KRYMSKYI, A. Yu., 2009, Zvenyhorodshchyna. Shevchenkova batkivshchyna z pohliadu etnohrafichnoho ta dialektolohichnoho: Vidtvorennia z avtorskoho maketu 1930 r. [Zvenyhorodshchyna. Shevchenko's homeland from an ethnographic and dialectological point of view: Reproduction from the author's layout of 1930]. Cherkasy: Vertykal. [In Ukrainian].
- KVITKA, K., 1990, Ukrainski narodni melodii [Ukrainian folk melodies]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- MAKARCHUK, S. A., 2012, Istoryko-etnohrafichni raiony Ukrainy [Historical and ethnographic regions of Ukraine]. Lviv: Vydavnytstvo LNU im. I. Franka. [In Ukrainian].
- MAKSYMovyCH, M., 2002, Dni ta misiatsi ukrainskoho selianyna [Days and months of a Ukrainian peasant]. Kyiv: Oberehy. [In Ukrainian].
- MUSHKETYK, L. H., 2017, Suchasnyi stan zberezhenia i transformatsii elementiv tradytsiinoi kultury na Zakarpatti [The current state of preservation and transformation of elements of traditional culture in Transcarpathia]. In: Narodna tvorchist ta etnolohiia, № 3. 67–89. [In Ukrainian].
- MYRONENKO Olha Nechyporivna, 2025, b. 1950, born and resides in the village of Orlovets (neighboring village to Teklyne and Balakleia). Recorded by Datsenko Ye. on March 24, 2025. [In Ukrainian].
- OHIENKO, I. (mytropolyt Ilarion), 1992, Ukrainskyi narod u svoikh lehendakh, relihiinykh pohliadakh ta viruvanniakh [The Ukrainian people in their legends, religious views and beliefs]. Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].
- OLIINYK Nataliia Ivanivna, 2025, b. 1954, village of Teklyne, Cherkasy District, Cherkasy Region. Born and has lived all her life in the village of Teklyne. Recorded by Datsenko Ye. on March 25, 2025. [In Ukrainian].

- POPOVYCH, M. V., 1998, Narys istorii kultury Ukrainy [Essay on the history of culture of Ukraine]. Kyiv: ArtEk. [In Ukrainian].
- POPOVYCH, M. V., 2015, Chervone i chorne: 400 rokiv ukrainskoi trahichnoi istorii [Red and Black: 400 years of Ukrainian tragic history]. Kyiv: Krytyka. [In Ukrainian].
- POTEBNIA, O. O., 2001, Pro mifichne znachennia deiakykh obriadiv i poviriv [On the mythical meaning of some rites and beliefs]. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNU im. V. N. Karazina. [In Ukrainian].
- ROZUMOVYCH Valentyna Petrivna, 2025, b. 1949, born and resides in the village of Teklyne, Cherkasy District, Cherkasy Region. Recorded by Datsenko Ye. on March 24, 2025. [In Ukrainian].
- SKRYPNYK, H. A., 2006, Narodni znannia, svitohliadni uiavlennia, viruvannia, narodne mystetstvo [Folk knowledge, ideological perceptions, beliefs, folk art]. In: Istoriia ukrainskoi kultury: u 5 tomakh. Vol. 4. Book 1. Kyiv: Naukova dumka. 112–167. [In Ukrainian].
- SKURATIVSKYI, V. T., 2003, Ukrainyskyi narodnyi kalendar [Ukrainian folk calendar]. Kyiv: Tekhnika. [In Ukrainian].
- UKRAINSKA NARODNA POETYCHNA TVORCHIST [Ukrainian folk poetic creativity]: pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv, 1965, red. akad. M. T. Ryl'skyi. Kyiv: R. Sh. 418 p. [In Ukrainian].
- VOROPAI, O., 1993, Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys [Customs of our people. Ethnographic sketch]. Kyiv: Oberih. [In Ukrainian].

Літня календарна обрядовість українців Черкаського району середини ХХ ст. – першої чверті ХХІ ст.

Актуальність. У статті досліджена літня календарна обрядовість українців правобережної Черкащини (села Мліїв, Теклине та Балаклея) у період від середини ХХ до першої чверті ХХІ ст. Проаналізовано регіональну специфіку святкувань літнього циклу (Трійця, Івана Купала, Петра і Павла, Маковія, Спасів), сучасні тенденції практикування свят серед молоді та ставлення місцевих жителів до переходу на новоюліанський календар.

Методологія ґрунтується на польових етнографічних дослідженнях: авторських опитуваннях та анкетуванні мешканців, насамперед жінок старшого віку та підлітків. Зібрані матеріали дозволили простежити особливості святкових практик, їх трансформацію під впливом радянської політики та сучасних соціокультурних змін.

Результати засвідчують збереження значної частини традицій з дохристиянськими елементами (зокрема, обряд «кличання» на Трійцю, плетіння вінків та стрибки через вогонь на Івана Купала), а також аграрну символіку свят Петра і Павла, Маковія та Спасів. Водночас спостерігається часткова втрата обрядової функціональності та символічне зведення ритуалів. Перехід на новоюліанський календар сприймається амбівалентно: старше покоління вбачає у ньому культурний бар'єр, тоді як молодь здебільшого дистанціюється від активного святкування.

У висновках підкреслюється важливість підтримки й популяризації традиційної культури Черкащини як чинника формування локальної ідентичності. Дослідження відкриває перспективу подальшого аналізу календарної обрядовості інших сезонних циклів у контексті сучасних трансформацій.

Ключові слова: календарна обрядовість, українська традиційна культура, Середня Наддніпрянщина, Черкащина, літній цикл свят, Маковія, Трійця, Івана Купала, Петра й Павла, календар.

Yelyzaveta Datsenko, MA student in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Єлизавета Даценко, студентка магістратури історичного факультету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5269-0937>

Received: 08.12.2025

Advance Access Published: February, 2026